

**SPECIFIČNOSTI KRIMINALISTIČKOG ISTRAŽIVANJA
IMOVINSKIH DELIKATA SA ELEMENTIMA NASILJA**

**SPECIFICITIES OF PROPERTY OFFENSES CRIMINAL
INVESTIGATION WITH ELEMENTS OF VIOLENCE**

Pregledni znanstveni članak

*Akad. Prof. dr. Nedžad Korajlić**

*Doc. dr. Mirzo Selimić**

*Luka Toth**

Sažetak

Imovinski delikti predstavljaju vrstu kaznenih djela kojima se ugrožavaju (protivpravno prisvojena ili oštećena) imovinska prava građana i drugih pravnih subjekata, a koja spadaju u vrstu klasičnog (općeg) kriminaliteta. Po obimu čine najbrojniju vrstu kaznenih djela, ali istovremeno i vid delinkvencije gdje postoji najveći stepen profesionalizacije. Osnovni motiv izvršenja većeg broja kaznenih djela protiv imovine je pribavljanje imovinske koristi za sebe ili nekog drugog. U ovom radu su posebno analizirane vrste imovinskih delikata, i to klasični delikti, delikti s elementom tjelesnog nasilja, prevarni delikti i delikti bez motiva koristoljublja, kao vrsta imovinskih delikata. Poseban naglasak je stavljen na tipična obilježja imovinskog kriminaliteta i to: masovnost, anonimnost počinioca, tragove, te same počionioce kaznenih djela. U imovinske delikte sa elementom tjelesnog nasilja spadaju najteži oblici kod kojih su tjelesna sila i prijetnja prema žrtvi osnov metoda i sredstava izvršenja delikta. Obuhvataju sljedeće delikte: razbojništvo, razbojničku krađu, iznude i ucjenu.

Imovinski kriminalitet je veliki problem i kao takav prelazi nacionalne granice, te remeti ekonomski, društveni i kulturni razvoj društva.

** Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu, e-mail: nkorajlic@fkn.unsa.ba*

** Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“ Kiseljak, e-mail: mirzo.selimic@ceps.edu.ba*

** Veleučilište menadžmenta i sigurnosti Securus Pula, e-mail: info@vs-securus.hr*

Ključne riječi: imovinski delikti, kriminalitet, delinkventi, delikvencija, nasilje.

Abstract

Property crimes represent a type of criminal offense that endangers the (illegally appropriated or damaged) property rights of citizens and other legal entities and belong to the type of classic (general) criminality. In terms of scope, this is the most frequent type of crime, but at the same time, while also being the delinquency type with the highest degree of professionalization. The main motive for committing a large number of criminal offenses against property is to obtain property benefits for oneself or someone else. In this paper, the types of property crimes, namely classic crimes, crimes with elements of physical violence, fraudulent crimes, and crimes without a motive of self-interest are analyzed separately, as types of property crimes. Special emphasis is placed on the typical features of property crime, namely: scale, perpetrator anonymity, traces, and the perpetrators of criminal acts themselves. Property crimes with an element of physical violence are among the most serious forms of property crimes where physical force and threats to the victim are the basis of the methods and means of committing the crime. They include the following crimes: robbery, theft, extortion and blackmail.

Property crime is a big problem and as such transcends national borders, disrupting the economic, social, and cultural development of society.

Ključne riječi: property crimes, criminality, delinquents, delinquency, violence.

1. UVOD

Kriminalitet predstavlja skup društvenih pojava kojima se ugrožavaju univerzalne društvene vrijednosti, a koje su sankcionisane kaznenim pravom. Kao složena društvena pojava kriminalitet je determinisan mnogobrojnim činiocima, vezanim za subjekt izvršioca, kazneno djelo i društvene uslove. U posljednja dva desetljeća, države i međunarodne organizacije konstatirale su

da su svi oblici kaznenih djela znatno porasli. Imovinski delikti predstavljaju vrstu kaznenih djela kojima se ugrožavaju (protivpravno prisvojena ili oštećena) imovinska prava građana i drugih pravnih subjekata, a koja spadaju u vrstu klasičnog (općeg) kriminaliteta. Po obimu čine najbrojniju vrstu kaznenih djela, ali istovremeno i vid delinkvencije gdje postoji najveći stepen profesionalizacije. Izvršiocima ovih djela, posle silovanja, u najvećem dijelu su povratnici (oko 30%). Kaznenim djelima protiv imovine uništava se imovina koja se sastoji od stvari (predmeta) i imovinskih prava, kao i interesa vezanih za stvari. Imovina podrazumijeva vlasništvo, tj. oblik prisvajanja stvari i vrijednosti u kojima i preko kojih se one izražavaju. Imovina može biti pokretna i nepokretna. Stvari koje čine imovinu mogu se, po pravilu, izraziti u novcu. Imovina čini ekonomski osnov svakog društva. Ona služi za zadovoljavanje općih, zajedničkih i pojedinačnih potreba. Zbog velikog značaja imovine za čovjeka i društvenu zajednicu u cjelini regulišu se oblici vlasništva, kao i način raspolaganja s vlasništvom (Korajlić, 2008). Otuda neophodnost kazneno-pravne zaštite imovine i imovinskih prava i interesa. Kazneno-pravna zaštita imovine ne ostvaruje se samo kaznenim djelima iz poglavlja XXV KZ FBiH*, već i nizom drugih kaznenih djela. Tu spadaju: kaznena djela protiv privrede i jedinstva tržišta, protiv službene dužnosti, protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine ili sigurnosti javnog prometa. Razlika između ovih kaznenih djela je u tome što se kod kaznenih djela protiv imovine, imovina pojavljuje kao osnovni, jedini ili pretežniji objekat zaštite, dok se kod drugih kaznenih djela pojavljuje kao zaštitni objekat zajedno s nekim drugim objektom, pri čemu taj drugi objekt ima primarni značaj. To znači, da kaznena djela iz ove grupe predstavljaju klasična imovinska kaznena djela koja imaju zajedno s kaznenim djelima protiv života i tijela, te političkim kaznenim djelima, najdužu povijest.

Tokom godina mijenjali su se načini i sredstva izvršenja djela i pojavni oblici, ali je njihova suština ostala ista. Imovina, kao zaštitni objekat kod većeg broja kaznenih djela iz ove grupe, pojavljuje se u vidu pokretne stvari. Pokretna stvar je objekat napada kod krađe, razbojništva, utaje i oduzimanja tuđe stvari. Osnovni motiv izvršenja većeg broja kaznenih djela protiv imovine je pribavljanje imovinske koristi za sebe ili nekog drugog

* "Službene novine Federacije BiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017

(Korajlić, 2012). Kaznena djela protiv imovine su dosta heterogena po neposrednom predmetu napada i vrijednosnom iznosu štete.

2. VRSTE IMOVINSKIH DELIKATA

Imovinski delikti su vrsta kaznenih djela kojima se ugrožavaju imovinska prava građana, kao i pravnih subjekata. Ovi delikti spadaju u vrstu klasičnog kriminaliteta i po obimu čine najbrojniju vrstu kaznenih djela. Imovinske delikte možemo razvrstati na:

- 1) klasične delikte,
- 2) delikte sa elementom tjelesnog nasilja,
- 3) prevarne delikte, te
- 4) delikte bez motiva koristoljublja.

Svi oblici kriminaliteta su određenom smislu akti nasilja. Nasilje predstavlja drsku i bezobzirnu primjenu tjelesne sile, protivpravnog ugrožavanja integriteta čovjeka, kao i drugih javnih dobara i društvenih vrijednosti (Korajlić, 2008). Nasilje se može manifestovati na ulici, poslu, sportskim utakmicama, kao i na drugim javnim skupovima, zatim u porodici, školi itd.

2.1. Klasični imovinski delikti

U ovu grupu spadaju sve vrste krađe i drugih oblika nezakonitog prisvajanja tuđe (ne)pokretne imovine. S obzirom na vrijednost, vrijeme i način izvršenja krađa može biti:

- 1) sitna,
- 2) obična,
- 3) teška (kriminalitet profesionalne orijentacije; tu spadaju i specifični oblici krađa, te teške krađe u sprezi sa organizovanim kriminalitetom),
- 4) razbojnička (Horvatić, Šeparović, 1999).

Sitna krađa predstavlja kazneno djelo gdje je predmet prisvajanja stvar male vrijednosti.

Obična krađa je ono oduzimanje tuđe pokretne stvari u namjeri pribavljanja za sebe ili za drugog protupravnu imovinsku korist, koje nije praćeno nekom posebnom okolnošću koja utječe da se djelo kvalifikuje kao teška krađa. U našem kaznenom zakonodavstvu razlikovanje obične krađe od teške krađe vrši se po različitim obilježjima koja predstavljaju zakonske elemente ovih djela.*

Teška i razbojnička krađa su kvalifikovani oblici krađe. Teška krađa podrazumijeva krađu:

- a. izvršenu provaljivanjem i obijanjem;
- b. za vrijeme elementarnih nepogoda;
- c. na posebno drzak i opasan način;
- d. ako je ukradeno dobro veće vrijednosti;
- e. ako su krađom ugrožena neka opšta društvena dobra (šume, divljač, ribe i sl.);
- f. u sprezi sa organizovanim kriminalitetom.

U Kaznenom zakonu Federacije BiH se kaže: “Ko tuđu pokretnu stvar oduzme drugom s ciljem da njenim prisvajanjem pribavi sebi ili drugom protupravnu imovinsku korist čini krađu”. Razvijanjem kaznenog prava kao posebne pravne grane, razvijao se i pojam kaznenog djela krađe i teške krađe. Već su stari Rimljani dali definiciju krađe (*furtum*) opisavši je kao hotimično protupravno prisvajanje tuđe pokretne stvari, učinjeno iz koristoljublja. Na početku je krađa bila delikt civilnog prava, ali krajem Rimske republike postale su učestale nasilničke krađe sa upotrebom oružja, te je tako došlo do pojave rapine – razbojničke krađe, kao delikta javnog prava (*delicta publica*). I danas, baš kao i tada, namjera protupravnog prisvajanja imovinske koristi najčešće je praćena koristoljubljem, ali u okviru grupe kaznenih djela protiv imovine nalaze se i takva kaznena djela koja karakteriše namjera izvršioca da drugome nanese neku štetu (kao što su prevara, oštećenje tuđih stvari). Sva kaznena djela protiv imovine vrše se sa direktnim umišljajem, te im je osnovna karakteristika pribavljanje protupravne imovinske koristi (Babić, Marković, 2005). Naime, teška krađa pored osnovnih obilježja objektivnog i subjektivnog karaktera na osnovu

* Član 286. KZ FBiH, ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)

kojih je i izgrađen osnovni oblik krađe, sadrži i tzv. dopunska (kvalifikatorna) obilježja. Za teže ili kvalificirane oblike krađe (teška krađa) su propisane strožije (veće ili teže) kazne u odnosu na osnovni oblik krađe.

Krađa je oduzimanje tuđe pokretne stvari s ciljem da njenim pribavljanjem učinilac za sebe ili drugog pribavi protupravnu imovinsku korist (Korajlić, Selimić, 2015). U članku 287. KZ-a FBiH predviđeni su oblici teške krađe koji su kvalifikovani posebnim načinom izvršenja kaznenog djela krađe, vremenom izvršenja djela, posebnom opasnošću učinioca i vrijednošću ukradenih stvari. U zakonu su predviđene četiri grupe kvalifikatornih okolnosti usljed kojih obična krađa prelazi u tešku krađu. Prema odredbi stava 1. točka a) kvalifikatorna okolnost koja običnu krađu čini teškom jeste kada je krađa izvršena obijanjem, provaljivanjem ili savladavanjem većih prepreka da se dođe do stvari iz zatvorenih zgrada, soba, blagajni, ormara ili drugih zatvorenih prostorija ili prostora. Kod ovog oblika teške krađe kvalifikatorna okolnost sastoji se od dva elementa postavljena kumulativno: a) oduzimanje tuđe pokretne stvari vrši se iz zatvorenog prostora i b) to se čini obijanjem, provaljivanjem tih prostora ili savladavanjem veće prepreke da se dođe do stvari u tom zatvorenom prostoru.

U teoriji se zatvoreni prostor u kaznenopravnom smislu određuje kao prostor koji je u vrijeme izvršenja krađe zatvoren na takav način da se jasno vidi namjera korisnika prostora da određeni prostor učini zatvorenim tako da se u ovaj prostor uopće ne može ući bez obijanja ili provaljivanja, odnosno da je zatvoren tako da se u njega može ući samo na određenom mjestu na redovan i uobičajen način. Pored ovih zatvorenih prostorija, to mogu biti i drugi zatvoreni prostori, nepokretni i pokretni, kao što su ograđeno zemljište, pretinci, koferi, automobili, sanduci itd... Prostor treba da je zatvoren sa svih strana i na način koji ukazuje na namjeru vlasnika ili posjednika tog prostora da ga učini zatvorenim tako da se u taj prostor ne može ući, osim savladavanjem svih postavljenih prepreka, odnosno obijanjem ili provaljivanjem. Prema tome, ako su vrata zaključana, ali se ključ nalazi u bravi, ili ako su vrata samo pritvorena, tada se neće raditi o zatvorenom prostoru. Neće se raditi o zatvorenom prostoru ni onda ako su prepreke postavljene samo radi simboličnog karaktera (npr. niske pregrade i ograde na njiivama ili bašči kao prepreke za stoku ili divljač, zatim rijetko postavljena ograda koja omogućava provlačenje; kartonska kutija vezana konopcem;

table sa oznakom da je ulaz ili prolaz „strogo zabranjen“, ili natpisi tipa „čuvaj se psa“, a pas ne postoji, itd...). Dakle, neophodno je da se radi o ozbiljnim preprekama i da je za njihovo uklanjanje potrebno određeno djelovanje učinioca. Uvlačenje kroz prozor, makar i otvoren, prema ovom shvatanju predstavlja provaljivanje kada je povezano sa izvjesnim naporom koji ukazuje na pojačanu zločinačku energiju.

Ispoljavanje određene upornosti ili volje učinioca, samo po sebi ne može zasnovati tešku krađu, jer je taj element prisutan i kod svake obične krađe (Trešnjev, 1995). Zato treba dati prednost shvatanju prema kojem se prije navedeni slučajevi ne smatraju zatvorenim prostorom. Pod obijanjem se podrazumijeva nasilno otvaranje zatvorenih prostorija (Babić, Marković, 2005). Obijanje je nasilno uklanjanje prepreka koje se nalaze na mjestima za ulaženje u zatvoren prostor ili pak otvaranje zatvorenog prostora uništavanjem ili oštećenjem uređaja za zatvaranje (npr. razbijanje brave na kasi ili katanca na sanduku). Kod obijanja uglavnom se radi o manjim zatvorenim prostorima koji su namijenjeni za čuvanje stvari, kao što su kase, ormari, sanduci, koferi itd. Obijanje može biti izvršeno i poslije izvršenog oduzimanja, odnosno i izvan mjesta izvršenja same krađe, u svim onim slučajevima u kojima je učinilac ukrao ne samo stvar koju je želio, već i zatvoreni prostor u kojem se ona nalazi, da bi naknadno izvršio obijanje npr. pokretne kase. Kad se radi o obijanju, kao načinu izvršenja teške krađe, onda je pravno irelevantno o kakvom se intenzitetu sile radi. Najvažnije je da je sila takvog karaktera da za posljedicu ima uništavanje prepreka na koje se djeluje silom.

Pod provaljivanjem se podrazumijeva uklanjanje prepreka koje stoje na putu pri prodiranju u tuđi zatvoreni prostor koje se čini protiv volje vlasnika ili posjednika. U provaljivanje spada i uvlačenje kroz neki otvor, prebacivanje preko zida, uskakanje kroz otvoreni prozor, iako u ovim slučajevima nema uklanjanja prepreka (Korajlić, 2011). O pojmu provaljivanja u teoriji postoje različita shvatanja, a i sudska praksa u tom pogledu nije jedinstvena. Prema jednim kod provaljivanja nema nasilnog djelovanja na prepreke, dok prema drugima i provaljivanje predstavlja nasilno ulaženje u zatvorene prostore, ali bez oštećenja ili uništavanja prepreka. Ovo drugo shvatanje više odgovara samom logičkom pojmu provaljivanja, koje samo po sebi implicira i element nasilnog uklanjanja prepreka, pa i povredu njihove supstance, ali se ono u suštini razlikuje od

obijanja u karakteru same radnje ulaženja u zatvoreni prostor. Kod obijanja se radi o uklanjanju prepreka u vidu naprava za zatvaranje (brava, katanaca), dok se kod provaljivanja radi o uklanjanju prepreka drugog karaktera, odnosno o ulaženju u zatvoreni prostor na drugi način.

Kod provaljivanja nije toliko bitna uporaba sila, a ni uklanjanje naročito velikih prepreka, koliko je bitan veliki intenzitet njegove zločinačke volje ispoljen kroz način uklanjanja prepreka da bi ušao u zatvoren prostor. Prema odredbi stava 1. točka b) članka 287. KZ FBiH, teška krađa postoji u slučaju kada je obična krađa izvršena na naročito opasan ili naročito drzak način. Radi se o obliku teške krađe koja po stepenu stvorene opasnosti i ispoljene drskosti ili rizika koje učinilac unosi u izvršenje djela znatno prelazi učiniočevu bezobzirnost i drskost koja se redovno ispoljava pri vršenju krađe. Naročito opasan način postoji u slučaju kada učinilac pri izvršenju krađe upotrijebi takav način ili takvo sredstvo kojima dovodi u opasnost živote ljudi ili imovinu, kao što je npr. korištenje eksploziva. Pri tome se za obijanje vrata, zidova ili kasa, na primjer, može koristiti eksploziv ili kad se elektriziraju ulazna vrata da bi se spriječio ulazak u prostoriju za vrijeme vršenja krađe. Ovo djelo postoji i kada su predmet krađe opasne stvari kao što su oružje, otrovi, zapaljive, rasprskavajuće, jonizirajuće ili slične materije, te opasne domaće ili divlje životinje (pas, bik, konj, zmija i sl.). Iz ovog se može zaključiti da ova opasnost može da proizilazi ili iz sredstva koje se koristi pri izvršenju krađe, ili iz samog objekta krađe. Naročito opasan način jedni shvataju kao visok stepen opasnosti za život, tijelo ili imovinu, dok drugi naročito opasan način izvršenja krađe shvataju kao onaj način po kojem je mogućnost štetne posljedice vrlo velika, veća od prosječne, odnosno normalne. Čim je sigurnost učinioca da neće biti otkriven veća, tim je i način učinjenja opasniji. Prvo stajalište čini se uvjerljivijim (Horvatić, Šeparović, 1999). Posebno pitanje koje se postavlja u vezi sa ovim načinom izvršenja krađe jeste da li postoji ovaj vid krađe ukoliko se krađu tzv. opasne stvari kao što su zapaljiva sredstva, otrov, radioaktivni materijal, eksploziv itd. Za postojanje ovog kaznenog djela dovoljno je da je stvorena apstraktna opasnost za život ili tijelo ljudi ili imovine. Pravno je irelevantno da li je na ovaj način učinilac doveo u opasnost i sebe. Ovo kazneno djelo neće postojati ukoliko učinilac dovede u opasnost napadni objekat, odnosno ukoliko krađu izvrši na taj način da dovede u opasnost uništenje stvari koju želi da oduzme. U konkretnom slučaju ne bi se pojavila apstraktna opasnost

za život ljudi i imovinu, pa samim tim ni naročita opasnost kao kvalificirani oblik kaznenog djela.*

Svaka krađa u sebi ne sadrži opasnost, ali svaka krađa u sebi sadrži izvjesne elemente drskosti. Pod pojmom naročite drskosti podrazumijeva se ona krađa kod koje učinilac ispoljava drskost u znatno većem stepenu od onog koji obično prati izvršenje krađe, tako da je krađa koju je on izvršio pod takvim posebnim okolnostima zbog kojih se postupanje učinioca mora okarakterisati kao naročito drsko (Simić, Petrović, 2004).

U sudskoj praksi kao primjeri ove krađe najčešće se ističu: krađa novčanika ili sata istrgnućem iz ruke, zatim krađa novca iz registarske kase koju je kasirka otvorila da bi platila kupljenu robu, potom oduzimanje novca od oštećene za vrijeme trajanja spolnog odnosa; skidanje cipela za vrijeme spavanja na javnom mjestu; krađa kofera u kupeu pred ostalim putnicima, a u odsustvu, otimanje tašne, novčanika iz ruku u prisustvu većeg broja lica, itd... Zaključak je da se radi o krađi koja se najviše vrši u obliku otimanja (tzv. otimačina), te iskorištavanjem situacije u kojoj se nalazi oštećeni. Ova krađa vrši se na način koji se nije mogao očekivati, na način koji iznenađuje i koji ukazuje na hrabrost, odlučnost i spremnost učinioca da se izloži velikom riziku. Prema odredbi stava 1. točka c) članka 287. KZ FBiH, teška krađa postoji u slučaju kada je obična krađa izvršena iskorištavanjem stanja nastalog požarom, poplavom, potresom ili drugom nesrećom. Opisana stanja su objektivna i ne ovise o učiniocu ni žrtvi delikta. Iako je kod ovog kvalificiranog oblika teške krađe riječ o objektivnim okolnostima, ovakva krađa ipak odražava jednu subjektivnu okolnost, a to je bezobzirnost učinioca koji koristi tešku situaciju da bi izvršio djelo (Lazarević, 1981).

U ostale nesreće u prvom redu treba uvrstiti rat, ratno stanje i njegove posljedice u koje spadaju napuštanje spaljenih i uništenih domova, odlazak u prognanstvo i izbjeglištvo uz ostavljanje vlastite imovine s namjerom povratka (Bačić, Pavlović, 2001). Međutim, kazneno djelo teške krađe spada u krivična djela protiv imovine. Objekat napada kod ovog kaznenog djela je

* Tako npr., ukoliko učinilac u želji da ukrade neku životinju koristi omamljujuća sredstva da bi je omamio, pa ne znajući da rukuje omamljujućim sredstvima stavi veću količinu omamljujućeg sredstva i dovede u opasnost život te životinje, ne bi se radilo o krađi na naročito opasan način. Trešnjev A., op. cit., 131.

imovina, tako da je prihvatljiviji stav da je *ratio legis** za propisivanje ovog vida teške krađe neadekvatna mogućnost zaštite te imovine, nego da se radi o teškoj gramzivosti i bezobzirnosti učinioaca. Prema odredbi stava 1. točka d), teška krađa je krađa izvršena iskorištavanjem bespomoćnosti ili drugog naročito teškog stanja druge osobe i ta stanja su kvalifikatorna okolnost ovog oblika djela. Radi se o stanjima u kojima se nalazi pasivni subjekt krađe, uslijed kojih taj subjekt nema fizičke ili psihičke mogućnosti da spriječi izvršenje djela, odnosno uslijed kojih je nesposoban za odbranu svojih stvari odnosno imovine. Takav slučaj bi bio npr. kada bi učinilac iskoristio saobraćajni udes i iz automobila žrtve ukrao neku stvar. Umišljajem učinioaca mora biti obuhvaćena i svijest o stanju bespomoćnosti ili drugom osobito teškom stanju druge osobe tj. žrtve, odnosno svijest da se djelo izvršava upravo iskorištavanjem tog stanja, odnosno kvalifikatorne okolnosti (Tomić, 2007). Krađa iskorištavanjem bespomoćnosti druge osobe postoji onda kada pasivni subjekt zbog teške bolesti kao što su paraliza, zatim stanja poput visoke temperature, distrofije ili zbog teških povreda, ili pak starosti, nije u mogućnosti da štiti svoja prava, dobra i interese (Bačić, Šeparović, 1997).

Razlika između krađe na naročito drzak način i krađe iskorištavanjem bespomoćnosti drugog lica leži u tome što se u ovom slučaju radi o iskorištavanju sposobnosti za budnost koja je rezultat nenormalnog duševnog ili zdravstvenog stanja nekog lica, dok se pak kod teške krađe na naročito drzak način radi o iskorištavanju sposobnosti za budnost zbog određenih trenutnih psihičkih stanja (kao što su zaprepaštenost, iznenađenost i dr.) koja se ne mogu smatrati nenormalnim (Atanacković, 1981). Naročito teško stanje druge osobe ne može se tumačiti olako, doista mora biti ozbiljno stanje kao što je kritično stanje zdravlja, izgladnelosti, te bespomoćnosti pred elementarnim nepogodama ili sl. Učinilac svih oblika djela iz stava 1. članka 287. KZ-a FBiH može biti svaka osoba. Za kaznenu odgovornost potreban je umišljaj, kojim je obuhvaćena i svijest o posebnom načinu učinjenja djela ili svijest o posebnim okolnostima pod kojima je djelo učinjeno. Za sve navedene oblike teške krađe u KZ-u FBiH predviđena je kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina. Prema odredbi stava 2. točka a), teška krađa postoji ako je ukradena stvar velike vrijednosti, a

* *ratio legis* [ra'ci:o le:'gis] (lat.: razlog zakona), u rim. pravnoj tradiciji i u suvremenom pravu, pojam kojim se označuje razlog i svrha donošenja zakona, pravnog akta ili pravne norme; redovito se koristi pri tumačenju prava.

učinilac je postupao s ciljem pribavljanja imovinske koristi takve vrijednosti. Kvalifikatornu okolnost u ovom slučaju čine vrijednost ukradene stvari i cilj da se prisvoji stvar upravo te vrijednosti. Zakonodavac nije odredio šta je to što se podrazumijeva pod pojmom „stvar velike vrijednosti“ i to utvrđuju sudovi u svakom konkretnom slučaju. Prema odredbi stava 2. točka b), teška krađa postoji ako ukradena stvar služi u vjerske svrhe ili je stvar ukradena iz vjerske ili druge zgrade ili prostorije koja služi za vjerske obrede.

Kvalifikatornu okolnost za ovaj oblik teške krađe čine priroda, odnosno namjena ukradenih stvari, kao i mjesto iz kojeg su stvari oduzete. To mogu biti različite stvari koje služe u vjerske svrhe i to sud rješava u svakom posebnom slučaju. To su uglavnom vrijedni kaleži, križevi, slike s vjerskim motivima, skulpture, skupocjeni tepisi i lusteri u džamijama itd. Kvalifikatorne okolnosti za ovaj oblik teške krađe moraju biti obuhvaćene umišljajem učinioca. Prema odredbi stava 2. točka c), teška krađa postoji ako je ukradeno kulturno dobro ili stvar od posebnog naučnog, umjetničkog, historijskog ili tehničkog značaja ili se nalazi u javnoj zbirci, zaštićenoj privatnoj zbirci ili je izložena za javnost. (Bačić, Šeparović, 1997). Kvalifikatorne okolnosti koje ovaj oblik krađe čine teškom krađom su vrsta ukradene stvari, njen značaj, kao i mjesto odakle je stvar ukradena. Ove okolnosti moraju biti obuhvaćene sviješću učinioca, jer je za kaznenu odgovornost potreban umišljaj, kojim je obuhvaćena svijest o naznačenim kvalifikatornim okolnostima. Dalje, odredbom stava 3. članka 287. KZ-a FBiH propisan je i lakši oblik kaznenog djela teške krađe. Taj oblik postoji u slučajevima kada je ukradena stvar male vrijednosti, a učinilac je postupao sa ciljem pribavljanja imovinske koristi takve male vrijednosti, s tim da je sama krađa izvršena na način i pod okolnostima koje običnu krađu i inače čine teškom krađom. U ovom slučaju namjera učinioca jeste da pribavi stvar male imovinske vrijednosti, te ta njegova namjera treba da proizilazi iz njegovog umišljaja. Učinilac mora biti svjestan stvarne vrijednosti ukradene stvari i da baš hoće da ukrade stvar takve vrijednosti (Korajlić, Šuperina, Selimić, 2020). Okolnosti koje ovaj vid krađe čine naročito teškom su način izvršenja krađe (objijanje, provaljivanje ili drugo savladavanje većih prepreka), ili je to učinjeno na naročito opasan ili naročito drzak način, ili je to učinjeno iskorištavanjem stanja neke nesreće, ili iskorištavanjem stanja bespomoćnosti, te nekog drugog naročito teškog stanja druge osobe. Prema odredbi stava 4. članka 287. KZ-a FBiH teška krađa postoji ako je krađa

izvršena u sastavu grupe ljudi ili ako je učinilac pri sebi imao kakvo oružje ili opasno oruđe radi počinjenja djela. Kada govorimo o grupi ljudi, to podrazumijeva učešće najmanje tri osobe koje su se prethodno dogovorile da izvrše krađu. Ove su osobe povezane radi trajnog, ponovljenog ili povremenog činjenja krađe. Za postojanje djela bitno je da svaka osoba u sastavu grupe učestvuje u činjenju ili pokušaju bar jednog kaznenog djela koje je obuhvaćeno planom zločinačke grupe (Petrović, Jovašević, 2005).

Da bi osobe u sastavu grupe izvršile tešku krađu potrebno je da između njih postoji dogovor. Pod dogovorom ne treba smatrati samo dogovor koji precizno određuje koja će se točno krađa vršiti, sa točno određenim načinom, vremenom, i predmetom izvršenja. Dovoljan je i načelni dogovor da će se izvršiti određena krađa. Krađa ili krađe koje proizilaze iz dogovora, ako ne moraju biti točno određene moraju biti određive. Neće postojati ovaj oblik teške krađe ukoliko se više lica načelno dogovori da će izvršiti krađu bez naznačenja nijedne druge bliže odrednice o kakvoj krađi je riječ. U ovom slučaju dogovor koji se bazira na apstraktnom dogovaranju za vršenje krađe nema takav kvalitet na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da se radi o udruživanju, te stoga nema ni elemenata ovog kaznenog djela. Zato ne možemo govoriti o bilo kakvom dogovoru, već samo o onom koji ima kvalitet na osnovu kojeg se može zaključiti da se radi o udruživanju.

2.2. Imovinski delikti sa elementom tjelesnog nasilja

Tu spadaju najteži oblici kod kojih su tjelesna sila i prijetnja prema žrtvi osnov metoda i sredstava izvršenja delikta. Obuhvataju sljedeće delikte:

- a) razbojništvo,
- b) razbojničku krađu,
- c) iznude i
- d) ucjenu.

Razbojništvo. Kazneno djelo razbojništva čini ko uporabom sile protiv nekog lica ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo, oduzme tuđu pokretnu stvar u namjeri da njenim prisvajanjem pribavi sebi ili drugome protivpravnu imovinsku korist ili da je protivpravno prisvoji. □ Razbojništvo podrazumijeva oduzimanje i prisvajanje tuđe pokretne stvari primjenom grube sile ili ozbiljne prijetnje na život i tijelo.

Razbojništva se obično dešavaju u večernjim satima, po pravilu uvijek uspiju, a izvode se:

- a) silovito,
- b) iznenadno,
- c) prijeteći.

Prema svojoj pravnoj naravi, razbojništvo se određuje istovremeno i kao imovinsko, ali i kao nasilničko kazneno djelo. Ipak, razbojništvo je u Posebnom dijelu Kaznenog zakona* sistematizovano u grupi kaznenih djela protiv imovine, jer je cilj počinitelja krađa, a prinuda koja prethodi krađi je u njenoj funkciji i služi kao sredstvo za izvršenje krađe. Razbojništvo se ne može svrstati u grupu kaznenih djela protiv života i tijela pošto napad na život ili tijelo nekog lica nije njihov isključiv cilj, što je osnovno obilježje krivičnih djela iz oblasti krvnih delikata. Kod razbojništva osnovni cilj jeste pribavljanje imovinske koristi, a sve ostalo podređeno je tom cilju, pa čak i teška tjelesna povreda ili lišenje života nekog lica. Korištenje nasilja, odnosno činjenica da je žrtva odmah svjesna oduzimanja svoje imovine ga razlikuje od obične krađe; neposredno korištenje tjelesne sile ili nedvosmislena prijetnja ga razlikuje od iznude ili ucjene koja ne mora uvijek imati nasilnu komponentu ili prijetnju po nečiji tjelesni integritet. Razbojništvo predstavlja jedan od najstarijih oblika kriminala, koji se razvio od pljačkaških pohoda na suparnička plemena u prahistorijskom dobu. Prve države su velikim dijelom nastale upravo u nastojanju da se razbojništvo ukloni i suzbije. Tokom najvećeg dijela pisane povijesti razbojništvo je predstavljalo ozbiljan problem po razvoj trgovine, kao i čest povod za izbijanje ratova i oružanih sukoba. S druge strane su razbojници, pogotovo kada su njihove žrtve bili pripadnici "tlačiteljskih" tuđina i pripadnika viših klasa, bili veličani kao borci za slobodu i socijalnu pravdu, a što je posebno došlo do izražaja u 19. vijeku. Danas se razbojništvo javlja u nizu oblika - od običnog uličnog razbojništva, preko otmica automobila (*carjacking*), pomorske piraterije, otmica aviona, kao i možda najspektakularnijeg u obliku pljački vlakova i banaka. Razbojnička krađa i razbojništva su složena kaznena djela iz razloga što obuhvataju krađu i prinudu. Po tome su

* Kazneni zakon Federacije BiH, Kazneni zakon RS-a i Kazneni zakon Brčko Distrikta BiH, ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)

međusobno slične. Razlika je u redosljedu vršenja ovih djela. Kod razbojničke krađe učinilac prvo vrši krađu, a zatim prinudu u cilju zadržavanja ukradene stvari, dok kod razbojništva primjena prinude prethodi vršenju krađe.

Razbojnička krađa. Razbojnička krađa podrazumijeva krađu kod koje izvršilac bude zatečen pri izvršenju krađe, te potom upotrijebi silu ili ozbiljnu prijetnju prema drugom licu da bi zadržao ukradenu stvar. Razbojnička krađa je u KZ FBiH obrađena u članku 288., na sljedeći način "Ko je zatečen pri učinjenju kaznenog djela krađe, pa s ciljem da ukradenu stvar zadrži, upotrijebi silu protiv neke osobe ili prijetnju da će izravno napasti na njezin život ili tijelo, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina." Ako je kaznenim djelom iz stava 1. ovog članka neka osoba s umišljajem teško tjelesno ozlijeđena, ili je to kazneno djelo učinjeno u sastavu grupe ljudi, ili ako je upotrijebljeno oružje ili opasno oruđe, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina. Ako je pri učinjenju kaznenog djela iz stava 1. ovog članaka neka osoba s umišljajem usmrćena, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora. Kazneno djelo razbojničke krađe je jedno od najtežih imovinskih kaznenih djela, a njegovi teži oblici spadaju u najteža kaznena djela uopšte. Kao poseban oblik razbojničke krađe pominje se „morska piraterija“. Morska piraterija poznata je od antike (najpoznatiji u tom periodu su bili feničanski gusari, koji su u isto vrijeme došli do mnogih geografskih otkrića). Akcije somalijskih gusara su danas najpoznatije, ali zapravo to nije daleko jedino područje njihovog aktivnog djelovanja.

2.2.1. Iznude i ucjene (savremeni vid - „reket“)

Reket je posebna vrsta kriminalne rente, oblik profesionalnog kriminaliteta zasnovan na sistemu prinude i nasilja. To je „utjerivanje duga“ u oblasti profesionalnog kriminaliteta. Reketarenje (*eng. racketeering*) ili reket je izraz koji označava ekonomsku djelatnost vezanu uz organizirani kriminal, odnosno pružanje određenih ilegalnih usluga (kockanje, prostitucija, zelenaštvo i sl.). U svom užem smislu se pod time podrazumijeva "plaćanje zaštite", odnosno novac ili druge usluge koje određeni pojedinac ili tvrtka pruža kriminalcima u zamjenu za vlastitu tjelesnu sigurnost ili neometano obavljanje ekonomske aktivnosti. Reketiranje je američki izraz koji je počeo da se koristi 30-ih godina u SAD-

u kada su mafijaši iznuđivali novac od pojedinaca ili grupe ljudi, a zauzvrat su im garantovali neometano obavljanje ekonomske aktivnosti ili tjelesnu bezbjednost.

2.3. Ostali oblici (delikti bez motiva koristoljublja)

U ostale oblike spadaju oni delikti koji nemaju prevashodno motiv koristoljublja, ali se njima onemogućavaju ili oštećuju određena imovinska prava drugih osoba (oduzimanje tuđe stvari, uništenje ili oštećenje tuđe stvari, neovlašteno korištenje tuđe stvari (vozila i sl.), protivpravno useljenje, te oštećenje tuđih prava.

3. VRSTE DELINKVENATA U KONTEKSTU PROVALNIH KRAĐA I RAZBOJNIŠTAVA

Delinkventi mogu biti:

- a) Profesionalni i
- b) neprofesionalni.

Neprofesionalni su oni delinkventi koji čine kaznena djela slučajno - djela nisu planirana. Profesionalni delinkventi su oni delinkventi koji žive takav način života, to je njihov stil života, oni su dosjetljivi i kreativni, ali u negativnom smislu - džeparenje, krađe u trgovinama, prevare. Statistički pokazatelji govore da je 85% provalnih krađa izvršeno kada oštećeni nisu kod kuće, odnosno da je trećina krađa učinjena silom. Prema Tomasu Moranu (najpoznatiji američki džeparoš) profesionalni delinkventi imaju pet zajedničkih karakteristika:

- ✓ dobro razvijene sposobnosti,
- ✓ specifičan način djelovanja,
- ✓ uživaju određen status unutar vlastite subkulture,
- ✓ karakteristične zajedničke vrijednosti i granice koje nikad ne prelaze,
- ✓ uče jedan od drugog, čuvaju jedan drugog i organizovani su.

Kod jednoga dijela počinitelja kaznenih djela, involviranje u delinkvenciju rezultat je stjecaja okolnosti koje ne ukazuju na trajnu opredijeljenost bavljenja delinkvencijom, često kao rezultat pritiska vršnjaka. Siegel (2010) pod situacijskim delinkventima krađa, koji termin se često

koristi kako bi se označili počinitelji kaznenih djela koji su počinili djelo stjecajem okolnosti koje se ne mogu povezati sa trajnom opredijeljenošću osobe da se involvira u deliktna ponašanja, smatra počinitelje koji ne raspolažu naročitim vještinama, koji su impulzivni i kojima je involviranje u ponašanje kojim se krše zakoni tek epizoda u inače konvencionalnome ponašanju. Oni najčešće nisu razvili identitet delinkventa, a kaznena djela obično čine pod utjecajem kakve krize ili pritiska socijalne sredine.

Kod nekih pripadnika delinkventne populacije, činjenje kaznenih djela rezultat je neprilagođenosti društvenim normama. To su uglavnom povodljive i osobe nenaviknute na rad, sa određenim nedostacima u psihičkoj sferi, odgoju i obrazovanju i koje ne tragaju aktivno za prilikama za počinjenje djela, ali ih koriste ako se ukažu. Takva sklonost činjenju kaznenih djela može biti i endogena, pa su to često psihički defektne osobe (Singer, Kovčo Vukadin, Cajner Mraović, 2002). Kod drugoga dijela recidivnih počinitelja u oblasti imovinske delinkvencije razvijaju se delinkventne stavovi i navike na način da se bavljenje imovinskim kriminalitetom smatra izvorom prihoda i stilom života. Spomenuta kategorija delinkvenata, koju se naziva profesionalni ili karijerni delinkventi, su perzistentni, kronični počinitelji, koji se involviraju u delinkvenciju u svakoj fazi života (Brown, Esbensen, Geis, 2013, Paternoster, 2014) i u značajnome dijelu promatra kriminal kao sredstvo za osiguranje egzistencije, zapravo kao neku vrstu zanimanja. Kao i u legalnim poslovnim aktivnostima, različiti aspekti delinkvencije doživljavaju se kao sasvim uobičajeni sastojci profesije. Tako se činjenje imovinskih kaznenih djela promatra kao „posao“ od kojega se dá dobro zaraditi; provalnici „rade“ u pojedinim područjima; postoji „tržište“ za ukradene stvari, sa redovnim „kupcima“ i „prodavcima“; postoje „eksperti“ i „specijalci“ koji uživaju poseban status zahvaljujući svojim sposobnostima i mogućnostima zarade; najzad, oni koji se više ne bave krađama smatraju se „umirovljenim“ (Maguire, Bennett, 1982). Bavljenje imovinskom delinkvencijom u takvim se shvaćanjima smatra racionalnim izborom za počinitelje, koji važu korist od počinjenja djela i vjerojatnoću otkrivanja i težinu sankcija. Brojne su studije prikazivale recidivne kradljivce upravo kao „profesionalce“, koji raspolažu specifičnim znanjima i bave se delinkvencijom kako bi zadovoljili svoje potrebe (kako društveno prihvatljive, npr. hrana, ali i druge, npr. konzumacija droga). Takvi počinitelji često imaju svoje subkulturne običaje, moral, ne poznaju

osjećaj srama ili krivnje. Svoje aktivnosti pravdaju time da i drugi krše norme, ali da je razlika u odnosu na njih da ne bivaju otkriveni.

4. SPECIFIČNOSTI KOD OTKRIVANJA KAZNENIH DJELA IMOVINSKOG KRIMINALITETA

Kaznena djela imovinskog kriminaliteta s pravnog, kriminalističkog, kriminološkog i kriminalno – političkog stanovišta su aktualna. Ta djela nailaze na izuzetnu pažnju javnosti, a nedovoljna efikasnost u njihovom otkrivanju izaziva osjećaj nesigurnosti i nespokojstva kod građana. Obiteljske prilike smatraju se jednim od najboljih prediktora antisocijalnoga i delinkventnoga ponašanja. Osuđivanost roditelja ima posebnu ulogu (Smith, Farrington, 2004). Čini se da recidivni počinitelji imovinskoga kriminaliteta imaju nešto nepovoljniju obiteljsku sliku nego nerecidivni počinitelji. Oni potječu iz obitelji u kojima je u nešto većoj mjeri prisutno kriminalno ponašanje mjereno osuđivanošću za neko kazneno djelo. I odnosi recidivista sa roditeljima su nešto slabiji. Uz to, kraće su bili u stabilnoj vezi sa partnerom, te su, koji je nalaz statistički značajan, rjeđe zakonito oženjeni nego nerecidivni počinitelji imovinskih delikata (Korajlić, Muharremi, 2011). Interesantan je nalaz da nema statistički značajnije razlike između recidivista u delinkvenciji i primarnih počinitelja u pogledu postojanja delinkventnih osoba u obitelji, te se ove kategorije razlikuju u spomenutome svojstvu u tek nekoliko postotnih bodova. Socijalni status jedan je od često ispitivanih obilježja počinitelja kaznenih djela. Thornberry i Farnworth (1982.) navode da u literaturi zapravo nema važnijega obilježja koje se dovodi u vezu sa delinkvencijom od socijalnoga statusa. Unatoč činjenici da je njihova veza često ispitivana, još je prisutna kontroverza o pravoj prirodi odnosa: od tvrdnji da je ta veza snažna, umjerena, slaba, do tvrdnji da ne postoji. Različita shvaćanja socijalnoga statusa podrazumijevala su u ranijim istraživanjima različite načine operacionalizacije, ali je uobičajeno da se uzimaju u obzir obrazovanje, zaposlenost, vrsta i stabilnost posla. Recidivni delinkventi su proveli manje godina u školi (iz koje su, uzgred višestruko više suspendirani ili izbacivani), imaju nestabilniju situaciju oko prebivališta, manje su u stanju zadržati isti posao, imaju više financijskih problema. Njihove su socio-ekonomske okolnosti općenito nepovoljne i ukazuju na osobe sa prilično nesređenim životom.

U kriminologiji je prisutna teza o određenim obilježjima delinkvenata koja asociraju sa kriminalnim ponašanjem. Tako se zlouporaba droga i alkohola uobičajeno smatra pojavom povezanom sa delinkvencijom. To su dinamičke varijable, na koje se može utjecati tretmanom. Recidivni počinitelji kaznenih djela iz oblasti imovinskoga kriminaliteta značajno su češće konzumenti droga ili alkohola (gotovo dvostruko više), a nalaz je naročito značajan kada se promatra česta, svakodnevna konzumacija. Da bi se ocijenila povezanost konzumacije alkohola i droga sa agresivnim ponašanjem, ispitanike se pitalo kako su se ponašali tijekom spomenute konzumacije. Odgovori su prilično slični i ukazuju da je konzumacija (barem po iskazima ispitanika) rijetko imala odraza na agresivnost delinkvenata. Nešto su češće agresivniji bili recidivni počinitelji prilikom konzumacije droga, koji nalaz nije statistički značajan. Opravdano je za pretpostaviti da su to iritabilne osobe sa niskom samokontrolom (čemu u prilog ide nalaz da su skloniji zluporabi opojnih supstanci, koja kod zluporabe droga vodi češćem agresivnom ponašanju), koja je glavni ograničavajući faktor u involviranju u delinkvenciju. Barem djelomice zahvaljujući lošem uspjehu u školi, tendiraju imati lošu finansijsku situaciju i biti rijetko zaposleni. Zbog niza faktora, a djelomice i zbog smanjene sposobnosti da ekonomski podržavaju obitelj i zbog činjenice da su manje atraktivni kao partneri, manje je vjerojatno da su u odnosu na nerecidivne, a pogotovo nedelinkvente, u stabilnim, bračnim vezama. Vjerojatno su sa konzumacijom opojnih supstanci započeli kao adolescenti, koja navika se obično zadržava i do kasnijih životnih razdoblja.

Zbog specifičnoga značaja obitelji i obiteljskih veza u društvima u kojima dominira tzv. ekskluzivni ili povezujući društveni kapital i izuzetno jake obiteljske veze, kakvo je bosanskohercegovačko, vjerojatno je da su veze i kontakti sa roditeljima ostali intenzivni i poslije ulaska u delinkvenciju, te da, djelomice zahvaljujući tomu, nisu imali problema u pogledu stambenih prilika kakvi se često dovode u vezu sa kroničnim delinkventima u istraživanjima u inozemstvu. Najbitnija je prevencija i provođenje preventivnih programa sa osobama koje imaju obilježja povezana sa delinkvencijom kako bi se koliko-toliko suzbili imovinski delikti.

Jedna od često primjenjivanih je svakako naobrazba i učenje prosocijalnih vještina kod osoba koje pokazuju delinkventne sklonosti. Stjecanje naobrazbe čini osobe konkurentnijim na tržištu rada, svjesnijim ukupnih društvenih prilika i sposobnijim da usvajaju i cijene konvencionalne

vrijednosti. Neki autori zagovaraju ideje prilagodbe školskih programa na način da se veća pažnja posvećuje praktičnim i društvenim aktivnostima, reduciranju akademske kompetitivnosti, ali iznad svega veće prisnosti i empatije nastavnoga osoblja sa djecom i mladima. Savjetovanje i učenje roditelja vještinama roditeljstva također je jedna od preporuka koje je moguće izvući iz ovoga istraživanja. Jasno isticanje očekivanih pravila ponašanja unutar obiteljskoga kruga, nagrade i kazne koje su u srazmjeri sa postupcima djece i mladih, nadzor nad onim što rade, razvijanje sposobnosti prevazilaženja konflikata neki su od sadržaja uspješno podučavanih na savjetovanjima i obukama u drugim zemljama, i koji su imali dosta dobre rezultate. I niska samokontrola, kao endogeni činitelj delinkventnoga ponašanja, može se reducirati obukama.

Gendreau i Ross (1979; 1987) su u pregledu programa rehabilitacije ukazali da su uspješni programi pokušavali promijeniti razmišljanje delinkvenata na način da se modificira egocentrično, impulzivno razmišljanje, ponajprije učenjem da se promisli o posljedicama postupaka, da se razmisli o drugim načinima rješavanja problema, da se uzme u obzir učinak postupaka na druge ljude, pogotovo potencijalne žrtve. Takvi su programi podrazumijevali igranje uloga (npr. prijava za posao, odolijevanje pritisku vršnjaka, odlaganje zadovoljstva ili nagrade koji proistječu iz postupaka, i sl.) i druge tehnike, te su doveli do dvostruko manje stope recidivizma među polaznicima obuka nego kod kontrolne skupine. Tretman osoba koje imaju povijest zloporabe droga ili alkohola, a koji uključuje savjetovanje o mogućnostima zaposlenja, bračno i obiteljsko savjetovanje, društvene klubove koji okupljaju spomenute kategorije počinitelja, pomoć od strane liječenih počinitelja, kao i određeni medikamenti, snažno je utjecala na smanjenje recidivizma i navike konzumiranja alkohola. Ponašajna averzivna terapija naročito se pokazala učinkovitom u odvikavanju od zloporabe droga, te samim tim i u smanjenju kaznenih djela imovinskog kriminaliteta.*

U slučajevima otkrivanja razbojništava i njihovih učinitelja važnu ulogu imaju mjere i radnje poduzete od strane policije u okviru mjera prvog zahvata, osobito mjera prve intervencije temeljne policije *in situ criminis*, tj. na mjestu izvršenja djela. Te radnje uvjetuju daljnji proces otkrivanja i odlučuju o njegovom pravcu i utječu na konačan ishod postupka.

* Detaljnije pogledati na: <https://www.semanticscholar.org>,

Pravilna i pravovremena reakcija policije, primarno uniformirane (temeljne) u slučajevima imovinskih kaznenih djela determinira otkrivanje učinitelja i otkrivanje i prikupljanje dokaza o njegovoj krivnji. Savremenim pojavnim oblicima razbojništava i razbojničkih krađa primarno policija mora se suprotstaviti suvremenim načinima i sredstvima borbe protiv tog oblika imovinskog kriminaliteta, svojevrsni kriminalistički inženjering. Njegov je cilj pravovremeno i skladno poduzimanje potrebnih otkrivačko-dokaznih mjera i radnji, a sve u cilju efikasnog odgovora na ponašanje učinilaca imovinskih delikata. To je bitan faktor efikasnosti predkaznenog postupka, i to ne samo u slučajevima imovinskih delikata. Imovinski delikti koji se pretežno vrše u gradskim područjima su determinirani velikom anonimnošću života u velikim gradovima što stvara dodatne teškoće u otkrivanju kako samih razbojništava, tako i njihovih učinitelja. U gradovima uvjeti izvršenja imaju urbani karakter. Hitna reakcija policije po saznanju za kriminalni događaj koji indicira na razbojništvo, je *condicio sine qua non** uspjeha.

5. ZAKLJUČAK

Uspostavljenje svojevrsne interakcije između kriminološke i kriminalističke istražne sadržine, sigurno mnogo doprinosi efikasnijem suzbijanju nasilničkih delikata, a time i razbojništava, što ukazuje na neophodnost naučnog i stručnog pristupa u suzbijanju kriminaliteta uopšte. Imovinski delikti po obimu čine najbrojniju vrstu kaznenih djela, ali istovremeno i vid delinkvencije gdje postoji najveći stepen profesionalizacije. Kriminološko i kriminalističko izučavanje ličnosti razbojnika, odnosno, poznavanje ličnosti razbojnika, je centralno pitanje koje će se u kriminalističkoj istrazi neizostavno vezivati za kriminološke i kriminalističke karakteristike delinkventa – razbojnika. U radu je dat i naučno valorizovan upotrebnii kapacitet kriminalističkog profilisanja kao savremene pomoćne metode u otkrivanju nepoznatih učinilaca.

Rezultati dosadašnjih empirijskih istraživanja ukazuju na potrebu stalnog unaprijeđenja kriminalističko istražne prakse koja se ne smije pretvoriti u puki prakticism. Neophodno je još mnogo raditi na tom polju da

* *Sine qua non* ili *condicio sine qua non* je neophodno i neophodno djelovanje, stanje ili sastojak. Izvorno je to bio latinski pravni izraz za "[stanje] bez kojeg ne može biti".

bismo imali što bolje rezultate. Stalnim inoviranjem istražnih metoda i sredstava, njihovom primjenom i potvrđivanjem u praksi, na konkretan način se dokazuje neophodnost stručnog i naučnog unapređenja kriminološko-kriminalističkih metoda otkrivanja i razjašnjavanja kaznenih djela i učinilaca što doprinosi efikasnijem suzbijanju kriminaliteta. Koliko će policijski službenici, kriminalistički istražitelji, biti efikasni prilikom otkrivanja, razjašnjavanja razbojništava – razbojničkih krađa, zavisi od poštivanja i primjene pravila kriminalističko – kriminološke nauke. Zbog toga je potrebno posebno naglasiti i istaći neophodnost stvaranja neospornog integriteta kriminaliste – koji u svome stručnom obrazovanju izučava, a u praksi verifikuje stečena učenja i znanja.

Ova kaznena djela prate i specifični problemi u progonu, od teškoća kod dokazivanja posebnog cilja, odnosno subjektivnog obilježja bića djela, utvrđivanja imovinske štete, pa sve do izricanja adekvatnih sankcija. U pogledu sankcija to se ponajprije odnosi na češće izricanje novčanih kazni kao sporednih, što bi bilo i u skladu s pozitivnom europskom praksom, prema kojoj su za prijevaru novčane kazne najčešće sankcije nakon uvjetne osude. Ovim bismo bili i bliže ostvarivanju svrhe kažnjavanja, i to kako u pogledu utjecaja na počinitelje, kao i na sve druge da ne čine kaznena djela, tako i u pogledu vraćanja povjerenja građana u pravni poredak.

U sadašnjoj situaciji, kada se najviše izriču uvjetne kratkotrajne kazne zatvora, kada se protupravna imovinska korist vrlo rijetko vraća oštećenicima, te se troškovi kaznenih postupaka podmiruju najviše iz budžeta, a pri tome se počiniteljima prijevara plaća i obvezna obrana, uistinu možemo se zapitati o samoj učinkovitost pravnog sustava. Imovinski kriminalitet je veliki problem i kao takav prelazi nacionalne granice, te remeti ekonomski, društveni i kulturni razvoj društva. Stoga je jako bitno govoriti više o ovom problemu.

Zaključak razmatranja jeste da je potreban pomak u pogledu tačke djelovanja policije s kriminalističke obrade u pravcu kriminalističke kontrole i prevencije. To bi poboljšalo situaciju i u značajnoj mjeri smanjilo navedene delikte. Ovakav pomak u organizaciji i djelovanju bi doveo policiju, a i društvo u cjelini u operativniju i povoljniju poziciju u odnosu na počinioc imovinskih kaznenih djela. Nužno je što više javno govoriti o ovom problemu da bismo se na najbolji način zajedno borili protiv njega.

LITERATURA

1. Aleksić, Ž., Škulić, M., 1997. Kriminalistika. Beograd: Pravni fakultet - Centar za publikacije i Dosije
2. Allen, M., 2005. Textbook on Criminal Law. Oxford: Oxford University Press.
3. Atanacković D., 1981. Kazneno pravo – posebni deo, Beograd;
4. Bačić F., Pavlović Š., (2001. Kazneno pravo – posebni dio, 1.izdanje, Informator, Zagreb.
5. Bojanić, N., Korajlić, N., Kavazović, M., 2015. Kriminalistička tehnika. Visoka škola “CEPS - Centar za poslovne studije”. Kiseljak
6. Horvatić Ž., Šeparović Z., 1999. Kazneno pravo (posebni dio), Masmedia, Zagreb;
7. <https://epale.ec.europa.eu/hr>
8. https://hr.sayfaekle.net/wiki/Carmine_Crocco
9. <https://hr.wikipedia.org/wiki/reketarenje>
10. <https://jeraff.ru/bs/sushchestvuyut-li-seichas-piraty-pyat-mifov-o-piratah-v-kotorye-vse/>
11. <https://mup.ks.gov.ba/gradjanstvo/savjeti/razbojnistvo>
12. Korajlić, N, Halilović, H., 2007. Kriminalistika i prevencija kriminaliteta. Revija za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije br. 1. Univerzitet AAB, Priština
13. Korajlić, N., 2008. „Kriminalistička metodika“, Fakultet kriminalističkih nauka Sarajevo,
14. Korajlić, N., 2011., Kriminalistički praktikum, Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku
15. Korajlić, N., 2012. „Kriminalistička metodika – Drugo izdanje“, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj
16. Korajlić, N., i saradnici, 2012, Istraživanje krivičnih djela, Pravni fakultet, Univerziteta u Sarajevu
17. Korajlić, N., Muharremi D., 2011. Heuristička kriminalistika, Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku
18. Korajlić, N., Muharremi, D., 2010., Kriminalistika. Univerzitet „AAB-Rinvest“, Priština
19. Korajlić, N., Selimić, M., 2015. Kriminalistička taktika. Visoka škola “CEPS - Centar za poslovne studije”. Kiseljak

20. Korajlić, N., Šuperina, M., Selimić, M., 2020. Uvod u kriminalistiku na znanstvenim temeljima suprotstavljanja kriminalitetu. Visoka škola "CEPS - Centar za poslovne studije". Kiseljak
21. Korajlić, N.; Kešetović, Ž.; Halilović, H.; Dautbegović, A., 2007. Kriminalističke procedure na licu mjesta krivičnog događaja radi obezbjeđenja materijalnih tragova za forenzičnu analizu. Journal of Criminal Justice Issues (Kriminalisticke teme) . 2007, Vol. 6 Issue 1/2, p49-57. 9p.
22. Lazarević Lj., 1981. Kazneno pravo posebni dio, Savremena administracija, Beograd;
23. Modly, D., Šuperina, M., Korajlić, N., 2008., "Rječnik kriminalistike", Strukovna udruga kriminalista, Zagreb
24. Modly. D., 1999. „Metodika istraživanja razbojništva“, Fakultet kriminalističkih nauka Sarajevo
25. Petrović B., Jovašević D., 2005., Kazneno pravo II (Kazneno pravo posebni dio), Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
26. Ramljak A., Korajlić N., Dautbegović A., 2006., "Serijske i višestruke ubice i njihove žrtve", Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci, br., XXVII-XXVIII
27. Šabani, A, Korajlić, N., 2013. Teorijske perspektive klasične i postklasične kriminološke teorije na kriminalnoj sceni BiH. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Bihać.
28. Tomić, Z., 2007., Kazneno pravo II Posebni dio, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
29. Trešnjev, A., (1995. Teška krađa u teoriji i praksi, Intermex, Beograd,